

บทที่ 7

สรุปผลการศึกษาและข้อเสนอแนะ

ตามวัตถุประสงค์ของการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้มีพื้นฐานมาจากความต้องการที่จะเข้าใจกระบวนการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์เชิงอำนาจทางเพศภาวะในบริบทนโยบายการพัฒนาฝีมือแรงงานเพื่อสร้างรายได้และการมีงานทำของประชากรลาวที่ขับเคลื่อนไปตามการเปลี่ยนแปลงเชิงนโยบายของรัฐในแต่ละยุค จากยุทธศาสตร์อำนาจทางเศรษฐกิจสู่ยุคการเปิดพื้นที่ทางเศรษฐกิจตามกลไกการตลาดเสรี การวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ดังกล่าว มองผ่านความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ปรากฏในรูปของการต่อสู้ต่อรองของแรงงานหญิงเข้าสู่ตลาดแรงงานเทคโนโลยี ตลอดจนการเปลี่ยนแปลงทางสังคม วัฒนธรรมของกลุ่มคนที่ศึกษา อันเป็นผลสืบเนื่องมาจากการฝึกอบรมช่างซ่อมคอมพิวเตอร์ และเพื่อให้เห็นภาพของการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ทางสังคม และความสัมพันธ์เชิงอำนาจทางเพศภาวะตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ ผู้ศึกษาจะพยายามดึงเอาประเด็นที่สำคัญของข้อค้นพบในการศึกษาค้นคว้ามาประสานเชื่อมโยงกันเพื่อให้เห็นตัวแปรที่สำคัญของความเหลื่อมล้ำทางอำนาจระหว่างเพศอันเป็นปัจจัยพื้นฐานของการพัฒนาฝีมือแรงงาน

ในบทสรุปนี้ผู้ศึกษาจะนำเสนอ 2 ประเด็นหลักดังนี้

ประเด็นแรก จะนำเสนอข้อค้นพบตามวัตถุประสงค์ของงานศึกษานี้ ผสมผสานกับการนำเสนอแง่คิดเชิงนโยบายการพัฒนาฝีมือแรงงานที่เน้นการส่งเสริมอำนาจและความรู้ให้ผู้หญิง จนสามารถสร้างความเข้มแข็งให้กับผู้หญิงและเป็นทางเลือกหนึ่งของอาชีพหรือการงาน รวมทั้งเป็นการพิจารณาว่าข้อค้นพบในบทที่ 5 และ 6 ได้มีส่วนท้าทายกับแนวคิดทฤษฎีสตรีนิยมอย่างแตกต่างหลากหลายอย่างไรบ้าง โดยการนำกรณีศึกษาในประเทศลาวเข้าร่วมพิจารณา

ส่วนประเด็นที่สองเป็นการนำเสนอข้อเสนอแนะสำหรับการปรับปรุงคุณภาพชีวิตและปรับเปลี่ยนความสัมพันธ์เชิงเพศภาวะให้สมบูรณ์มากขึ้น รวมทั้งแนะแนวทางให้กับงานศึกษาที่อาจเป็นการต่อยอดจากงานของผู้ศึกษา

7.1 ข้อค้นพบ

7.1.1 ข้อขัดแย้งระหว่างตำแหน่งแห่งที่ทางเพศภาวะผ่านนโยบายพัฒนาฝีมือแรงงานและการปฏิบัติการในโลกของงาน

จากข้อค้นพบของผู้ศึกษา ความรู้ทางเทคโนโลยีที่ทันสมัยยังคงเป็นกระบวนการกีดกันไม่ให้ผู้หญิงมีอำนาจและความรู้เทียบเท่าทางเทคโนโลยี ด้วยยังมีมายาคติที่มองตลอดเวลาว่าพื้นที่

ช่างเทคโนโลยีที่ทันสมัยนั้น ยังคงถูกคิดว่าเป็นงานของผู้ชาย” ด้วยเหตุนี้อาชีพช่างที่มีความซับซ้อนมักจะทำให้ผู้ชายเป็นคนกระทำ ถึงแม้ว่าผู้หญิงและผู้ชายต่างก็ได้รับความรู้ด้านวิชาช่างคอมพิวเตอร์จากสถาบันเดียวกันกับชาย แต่เพราะความเชื่อที่ว่าผู้หญิงไม่มีคุณสมบัติในการเป็นช่างคอมพิวเตอร์หรือผู้หญิงไม่มีความแข็งแรงพอที่จะแบกเครื่องคอมพิวเตอร์ได้จึงทำให้ผู้หญิงถูกปฏิเสธจากนายจ้างที่จะรับเข้าทำงานเป็นช่างคอมพิวเตอร์

เมื่อบูรณาการแนวคิดของนักสตรีนิยมสายเสรีนิยมทั้งหลาย ในการสนับสนุนผู้หญิงให้เข้าถึงการศึกษาและการจ้างงานหรือการเรียกร้องสิทธิของผู้หญิงให้เข้าถึงการศึกษาและการจ้างงาน ดังที่ได้ทบทวนไว้ในบทที่ 2 มาวิเคราะห์ประเด็นข้อค้นพบของการศึกษาแล้ว พบว่า กรณีที่รัฐลาวได้วางนโยบายโดยเฉพาะอย่างยิ่งนโยบายการพัฒนาฝีมือแรงงานเพื่อให้ประชากร (หญิง-ชายลาว) ได้มีโอกาสเข้าถึงความรู้ทางเทคโนโลยีอย่างเท่าเทียมเสมอกัน เช่นว่า ผู้หญิงและผู้ชายต่างก็สามารถเข้าถึงการฝึกอบรมความเป็นช่างคอมพิวเตอร์ได้เหมือนกัน จึงดูราวกับว่ารัฐลาวได้แสดงตัวตนว่ายอมรับความมีเหตุผลของผู้หญิงและมองข้ามมายาคติที่ว่าความรู้ด้านช่างเป็นของผู้ชาย รวมทั้งมีท่าทีว่าการเปิดโอกาสให้ผู้หญิงเข้าร่วมพัฒนาฝีมือในด้านเทคโนโลยีที่ทันสมัยจะนำผู้หญิงไปสู่โอกาสทางเศรษฐกิจที่เพิ่มขึ้น และการมีอิสระในการกำหนดชะตาชีวิตตัวเองทั้งในด้านเศรษฐกิจและมิติอื่นๆ ของผู้หญิงนั้นนับว่าเป็นก้าวสำคัญ แต่ทว่ายังไม่เพียงพอ ด้วยมายาคติเรื่องพื้นที่หญิงชาย (ส่วนตัว-สาธารณะ) ยังคงแผ่คลุมอยู่ในโลกของอาชีพการงาน ซึ่งเป็นโลกที่ผู้ชายยังคงมีอำนาจเกือบเบ็ดเสร็จในการออกกฎระเบียบควบคุม พื้นที่ทางอาชีพ เงื่อนไขการทำงาน และค่าตอบแทน ดังที่กล่าวมาในบทที่ 5 นายจ้างสองบริษัทที่ทั้งผู้หญิงและผู้ชายเป็นผู้มีอำนาจสูงสุด ขณะที่นายจ้างที่เป็นภรรยา มีหน้าที่ในการจัดการให้งานประจำวันลุล่วงไปตามกฎเกณฑ์ที่กำหนดโดยประธานบริษัทซึ่งเป็นชาย

อย่างไรก็ตาม จากแนวความคิดของนักสตรีนิยมที่กล่าวมาข้างบน ได้มีความพยายามเรียกร้องโอกาสในการเข้าถึงการศึกษาและการจ้างงานของผู้หญิงนั้น เมื่อนำมาพิจารณาดูในข้อค้นพบของงานศึกษาชิ้นนี้ เห็นได้ว่า นโยบายการพัฒนาฝีมือแรงงานของศูนย์พัฒนาอาชีพลาว-เกาหลีดูเหมือนไม่ได้มีการกีดกันหรือเลือกปฏิบัติต่อผู้หญิงในการเข้าร่วมฝึกอบรมอาชีพด้านต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านวิชาช่างคอมพิวเตอร์ แต่พอสังเกตดูจำนวนผู้หญิงเข้าฝึกอบรมช่างคอมพิวเตอร์มีเพียงแค่ 20% ของผู้เข้าอบรมทั้งหมด อุปสรรคที่ทำให้ผู้หญิงจำนวนมากไม่สามารถเข้าถึงการฝึกอบรมความรู้ในการเป็นช่างคอมพิวเตอร์ไม่เพียงแต่เพราะเงื่อนไขที่ต้องจบมัธยมปลายอย่างเดียว หากแต่เป็นเพราะกระบวนการกีดกันต่างๆ ที่อยู่ต้นทาง/ภายนอกศูนย์ฝึกที่สร้างอุปสรรคให้เด็กหญิงไม่สามารถเข้าถึงการศึกษาได้ตั้งแต่ต้นทางของการศึกษาขั้นพื้นฐาน เช่น ชั้นประถมตลอดจนชั้นมัธยมปลาย ตามที่ได้กล่าวไว้ในบทที่ 5 สำหรับเด็กหญิงที่อยู่ในครอบครัวที่ยากจนใน

ชนบทรวมไปถึงเด็กหญิงที่เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ ด้วยเหตุผลที่ว่าโรงเรียนตั้งอยู่ห่างไกลจากบ้านและครูสอนส่วนมากเป็นผู้ชายทำให้พ่อแม่ไม่ยอมส่งลูกเข้าโรงเรียนเพราะห่วงใยในเรื่องความปลอดภัยของลูกสาวและอีกอุปสรรคหนึ่งเป็นเพราะว่าค่าใช้จ่ายเพื่อซื้ออุปกรณ์การเรียนและเสื้อผ้าให้ลูกเข้าโรงเรียนมีมูลค่าใช้จ่ายสูงมากกว่า 50% ของค่าใช้จ่ายในครัวเรือนสำหรับครอบครัวที่ยากจนในชนบท นอกจากนี้การใช้เวลาในการทำงานของเด็กหญิงให้ครอบครัวในชนบทยาวนานกว่าเด็กชาย

กฎระเบียบหรือจารีตประเพณี วิธีคิดในการจัดแบ่งพื้นที่ให้ผู้หญิงอยู่ในสถานะเป็นรองในโลกของงานเริ่มต้นขึ้นเมื่อผู้ฝึกอบรมทั้งสองเพศภาวะก้าวออกจากศูนย์ฝึกฯ เพื่อก้าวต่อไปสู่โลกของการทำงานอาชีพ คือ ช่างคอมพิวเตอร์ แต่กลับพบว่าการประกาศรับสมัครผู้เข้าทำงานในตำแหน่งช่างคอมพิวเตอร์ กลับถูกกำหนดให้เฉพาะผู้ชายเท่านั้น ส่วนผู้หญิง การเข้าสู่ตำแหน่งพนักงานขายดูเหมือนเป็นทางเลือกเล็กๆ และทางเลือกเดียวที่สามารถสอดแทรกเข้าไปได้ ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นทำให้ผู้ศึกษาเห็นว่า การที่ผู้หญิงสามารถเข้าถึงการฝึกอบรมช่างคอมพิวเตอร์ เช่นเดียวกับชายได้นั้นไม่ได้หมายความว่าผู้หญิงจะสามารถเข้าไปแข่งขันในพื้นที่ตลาดแรงงานอย่างเท่าเทียมกับชายได้

อย่างไรก็ตาม การที่ผู้หญิงมีความกล้าที่จะเผชิญกับภาวะความทันสมัย ก็เพียงพอแล้วในการตั้งคำถามท้าทายโลกสมัยใหม่ ที่สามารถสร้างโอกาสให้แก่ผู้หญิงในการก้าวสู่การฝึกอบรมเป็นช่างคอมพิวเตอร์และมีส่วนร่วมในการทำงาน เพราะมีโอกาสออกสู่โลกภายนอกเพื่ออธิบายเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในฐานะผู้ได้รับผลกระทบ จนสามารถเรียนรู้และพัฒนาศักยภาพของตัวเองผู้หญิงไปสู่วิถีการทำงานเพื่อพัฒนาตนเองให้มีศักยภาพในการรองรับหรือต่อรองกับการเปลี่ยนแปลง

เมื่อกระบวนการโลกาภิวัตน์ได้มีการเคลื่อนไหวไปทั่วโลก ทำให้การค้า การลงทุนและการเงินกลายเป็นสามปัจจัยหลักที่ใช้เป็นแรงขับเคลื่อน หลายๆ ประเทศได้หาทางไล่ตามเศรษฐกิจโลกให้ทันด้วยการปฏิบัติตามรูปแบบของประเทศที่แสดงให้เห็นผลประโยชน์ผ่านการเปิดให้ความร่วมมือทางด้านเศรษฐกิจระหว่างประเทศ อย่างไรก็ตาม โลกาภิวัตน์ได้สร้างผลกระทบทั้งทางบวกและทางลบให้หลายๆ ประเทศในส่วนต่างๆ ของโลก แต่ผลกระทบด้านความสัมพันธ์เชิงอำนาจบนเพศภาวะยังได้รับความสำคัญน้อยเกินไปเมื่อเปรียบเทียบกับด้านอื่น เช่น ผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม

ปัจจุบัน ส. ป. ป. ลาว ได้เคลื่อนเข้าไปสู่ระบบเสรีทางด้านเศรษฐกิจ ปรากฏการณ์นี้ได้บังคับให้ ส. ป. ป. ลาว เข้าร่วมอยู่ในกลุ่มทางด้านเศรษฐกิจ แม้ว่า ส. ป. ป. ลาว จะไม่ค่อยพอใจเรื่องผลประโยชน์จากความเป็นเสรี อย่างไรก็ตาม บรรดาประเทศที่พัฒนาแล้วและประเทศกำลังพัฒนาต่างก็ได้รับผลประโยชน์จากลาว โดยมีทรัพยากรราคาถูกโดยเฉพาะอย่างยิ่งแรงงานราคาถูก

อย่างไรก็ตาม ถือว่าเร็วเกินไปในการประเมินผลกระทบสุดท้ายของโลกาภิวัตน์ในลาว เนื่องจากว่าลาวเพิ่งเข้าร่วมในกระบวนการเสรีนิยมทางเศรษฐกิจ กระนั้นก็ตามไม่อาจปฏิเสธได้ว่าผลกระทบบางส่วนเกิดขึ้นแล้วและมีแต่จะเพิ่มมากขึ้น

เมื่อกล่าวถึงนโยบายการจ้างงานและนโยบายการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ของ ส. ป. ป. ลาว โดยเชื่อมโยงกับนโยบายการพัฒนาฝีมือแรงงาน ได้วิเคราะห์ประเด็นการใส่ใจเรื่องตลาดแรงงาน แต่ขาดกลไกการประสานงานที่มีประสิทธิภาพสำหรับการวางแผนและการวางแผนนโยบายแบบแบ่งให้เป็นส่วนๆ เช่นเดียวกับการแบ่งส่วนระหว่างตัวแทนต่างๆ ของภาครัฐและเอกชนในการปฏิบัติแผนงาน/โครงการฝึกอบรมและการจ้างงาน

ในส่วนของการศึกษาขึ้นนี้ ผู้ศึกษาได้ค้นพบข้อมูลอื่นๆ เช่น ช่างยนต์และช่างตัดเย็บเสื้อผ้า ข้อมูลเหล่านี้ทำให้ผู้ศึกษาเห็นว่า มีการแบ่งงานกันทำตามเพศอยู่ พร้อมกับมีการให้มูลค่าและคุณค่ากับงานของผู้ชายมากและสูงกว่างานของผู้หญิง ทำให้ผู้ศึกษาสรุปได้ว่า นโยบายการพัฒนาฝีมือแรงงานเกือบไม่เปลี่ยนแปลงเรื่องความสัมพันธ์เชิงอำนาจทางเพศภาวะที่มีฝ่ายหนึ่งสูงและฝ่ายหนึ่งต่ำ แสดงให้เห็นว่า นโยบายการพัฒนาฝีมือแรงงานของศูนย์ฝึกอาชีพลาว-เกาหลีที่เกี่ยวข้องประเด็นเพศภาวะในการสร้างความเสมอภาคและโอกาสในการพัฒนาฝีมือแรงงานของหญิงชายในสังคมลาวจึงยังคงเป็นคำถาม แม้ว่ารัฐบาลลาวได้อ้างว่าการวางกรอบนโยบายการพัฒนาฝีมือแรงงานในฐานะที่เป็นกลไกคู่ขนานระหว่างการสร้างมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจให้ประเทศและจัดความยากจน รวมทั้งความยากจนในกลุ่มผู้หญิงก็ตาม

ทั้งนี้เมื่อพิจารณาแนวความคิดการนำเอาผู้หญิงเข้าในการพัฒนาที่หลากหลาย ประเทศกำลังพัฒนาได้นำเอามาใช้เป็นแนวทางในการวางแผนพัฒนาด้วยความเชื่อที่ว่าถ้าผู้หญิงได้มีโอกาสเข้าถึงการพัฒนาโดยเฉพาะอย่างยิ่งเรื่องการพัฒนาฝีมือแรงงานที่เกี่ยวข้องกับงานศึกษา เพื่อที่จะให้ผู้หญิงมีรายได้เป็นของตนเองและเพื่อจัดความยากจนของผู้หญิง ซึ่งในกรณีข้อค้นพบในการศึกษาหลังจากที่ผู้หญิงสำเร็จการฝึกอบรมด้านช่างคอมพิวเตอร์เช่นเดียวกับชาย เมื่อไปทำงานกลับได้รับค่าตอบแทนน้อยกว่าชาย ถ้าจะมองในแง่ของการเปลี่ยนแปลงก็จะมีน้อยเพราะรายได้และค่าจ้างยังต่ำกว่าชาย ดังนั้นเรื่องการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์เชิงเพศภาวะจะน้อย

7.1.2 แบบแผนการเข้าสู่ตลาดแรงงานของผู้เข้าร่วมอบรมทักษะฝีมือแรงงานที่ศูนย์พัฒนาอาชีพลาว-เกาหลี: เพศภาวะ

จากข้อมูลที่ผู้ศึกษาได้นำเสนอในบทที่ 5 แสดงว่าผู้เข้าร่วมอบรมที่เป็นผู้หญิงส่วนใหญ่เลือกฝึกอบรมในสาขาความรู้ที่อิงกับโลกความเชื่อว่าการปรุงแต่งอาหารเป็นงานของผู้หญิง ส่วนในสาขาวิชาว่าด้วยการเป็นช่างคอมพิวเตอร์นั้น แม้ไม่มีการตราเป็นกฎว่ารับสมัครแต่เฉพาะเพศ

ชาย แต่ผู้หญิงเพียงจำนวนเล็กน้อยที่กล้าท้าทายกับมายาคติเรื่องพื้นที่งานช่าง โดยเข้าไปสมัครเรียนในวิชาช่างคอมพิวเตอร์ แสดงว่า อุดมการณ์ชายเป็นใหญ่ยังคงหยั่งรากลึกอยู่ในสังคมลาว

มุมมองเชิงทฤษฎีนั้น เพื่อสร้างความมั่นคงให้กับอุดมการณ์ชายเป็นใหญ่ นอกเหนือจากการหลอมสร้างความเป็นหญิงผ่านงานบ้าน ได้มีการสร้างความรู้เรื่องเพศเพื่อตอกย้ำการหลอมสร้างอัตลักษณ์ความเป็นเพศหญิง เพื่อให้ผู้หญิงยินยอมเป็นวัตถุที่ครอบครองได้โดยความปรารถนาของผู้ชาย ซึ่งเท่ากับเป็นการสถาปนาว่าทกรรมชายเป็นใหญ่โดยใช้พื้นที่ของร่างกายผู้หญิงให้เป็นสนามว่าทกรรมของชายเป็นใหญ่ เพื่อตรึงผู้หญิงไว้กับงานบ้าน ดังนั้นผู้หญิงจำเป็นต้องก้าวเข้าสู่พื้นที่สาธารณะ เพื่อแสวงหาปัจจัยที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิต แต่ในยุคทุนนิยมการเข้าสู่พื้นที่สาธารณะของผู้หญิง มีขีดจำกัดภายใต้การสร้างความรู้เรื่องการแบ่งงานกันทำตามเพศในตลาดแรงงาน เมื่อนำเอาแนวคิดดังที่กล่าวมานั้นเข้าพิจารณาข้อค้นพบในบทที่ 5 ที่ได้กล่าวถึงวิธีคิดของนายจ้างที่อธิบายว่า “งานในตำแหน่งช่างนอกจากการซ่อมและติดตั้งแล้วยังต้องได้แบกหามเครื่องคอมพิวเตอร์ส่งลูกค้าด้วย ซึ่งผู้หญิงไม่สามารถทำงานนี้ได้” การที่นายจ้างผูกโยงงานเข้ากับสรีระร่างกายเพราะงานช่างคอมพิวเตอร์ต้องได้ใช้แรงแบกหาม ซึ่งนั่นก็หมายความว่าผู้หญิงเป็นช่างไม่ได้เพราะไม่มีแรงแบกหามเครื่องคอมพิวเตอร์และนั่นก็อาจตีความได้ว่าเท่ากับยอมรับว่าโดยระดับสติปัญญาแล้วไม่ได้เป็นอุปสรรค นี่คือวิธีคิดของนายจ้างที่จัดแบ่งตำแหน่งงานตามเพศภาวะ

ในประเด็นของการแบ่งแยกงานอาชีพในตลาดแรงงานคอมพิวเตอร์ เป็นผลงานการสร้างของอุดมการณ์ชายเป็นใหญ่เพื่อกีดกันผู้หญิงเข้าสู่งานอาชีพที่ตลาดแรงงานให้ความชอบธรรมว่าเป็นอาชีพของผู้ชาย ได้แก่ ตำแหน่งช่างคอมพิวเตอร์ แม้ว่าจะมีงานอาชีพของผู้หญิงที่เป็นพนักงานขายคอมพิวเตอร์ในตลาดแรงงานก็เป็นงานอาชีพที่มีความเป็นรองงานอาชีพของผู้ชายเชิงรายได้ ความรู้ เอกสิทธิ ฯลฯ การสนับสนุนในงานอาชีพของผู้หญิงจริงอยู่ในระดับเป็นรองกว่าเสมอ เพื่อปกป้องอำนาจของอุดมการณ์ชายเป็นใหญ่ไว้ผ่านการควบคุม ครอบงำผู้หญิงและเพื่อป้องกันผู้หญิงก้าวพ้นออกจากอำนาจของอุดมการณ์ชายเป็นใหญ่ในโลกของการทำงาน

การมีส่วนร่วมในภาคแรงงานของผู้หญิงลาว มีลักษณะงานที่ไม่ต้องการทักษะการทำงานเชิงช่าง แต่มีความชอบให้ทำงานเป็นลักษณะใกล้เคียงกับการทำงานบ้านของพวกเธอ อย่างเช่น งานบริการ ดูแลลูกค้า การค้าขาย ฯลฯ นำมาซึ่งรายได้ต่ำกว่างานของผู้ชายถึงแม้ความรู้ได้รับจากสถาบันเป็นความรู้แบบเดียวกันแต่กลับอยู่ในงานอาชีพที่แตกต่างกัน เช่น ผู้หญิงทำงานเป็นพนักงานขายในบริษัทคอมพิวเตอร์ในขณะที่ผู้ชายทำงานในบริษัทคอมพิวเตอร์เป็นพนักงานช่างคอมพิวเตอร์ เป็นการกีดกันปิดกั้นการเข้าสู่พื้นที่สาธารณะของผู้หญิงด้วยการจัดระเบียบการแบ่งพื้นที่ ภายใต้ทัศนะพื้นฐานการมองโลกในมุมมองว่าผู้ชายเป็นผู้ครอบครอง ควบคุม รวมทั้ง

ผู้หญิง ซึ่งต้องถูกครอบงำ ควบคุมครอบครองนำมาใช้ประโยชน์เช่นเดียวกับการดักดวงประโยชน์จากแรงงานผู้หญิง โดยยก “ธรรมชาติ” ขึ้นมาเป็นข้ออ้าง แต่เพิ่มการดักดวงผลประโยชน์ทางเพศจากผู้หญิงซ่อนทับลงมาด้วย งานวิจัยนี้ได้สืบค้นให้เห็นถึงรากเหง้าการปิดกั้นการเข้าสู่พื้นที่สาธารณะของผู้หญิงมาจากทัศนระดับพื้นฐานการมองโลกในมุมมองแบบชายเป็นใหญ่ และการช่วงชิงอำนาจในการเป็นผู้ครอบคลุมนผู้หญิง ผ่านการสร้างอุดมการณ์ชายเป็นใหญ่และตรึงอุดมการณ์ชายเป็นใหญ่ให้ดำรงอยู่เหนือกว่า อย่างเป็นที่ยอมรับว่ามีความเป็นสากล เป็นเรื่องของธรรมชาติ เป็นเรื่องธรรมชาติของสังคมที่ผู้ชายจะเป็นใหญ่กว่า โดยให้ความคิดความเชื่อเกี่ยวกับชายเป็นใหญ่อยู่ในสามัญสำนึกของทุกคนด้วยวาทกรรมเรื่องอำนาจและความรู้ เพื่อช่วยปฏิบัติการของอุดมการณ์ชายเป็นใหญ่ในสังคม

การแบ่งงานกันทำตามเพศ/เพศภาวะมีงานอาชีพที่มีฝีมือเชิงช่างที่มีขั้นตอนซับซ้อนถือเป็นงานของผู้ชาย และงานที่ใช้ความใส่ใจดูแลคนอื่นหรือการให้บริการคนอื่นถือเป็นงานของผู้หญิง และงานที่ผู้ชายทำมีค่ากว่างานของผู้หญิงทำ ทำให้ผู้เขียนสรุปได้ว่า นโยบายการพัฒนาฝีมือแรงงาน เกือบจะไม่เปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ทางเพศภาวะ เพราะในความเป็นจริงแล้วผู้หญิงที่จบในหลักสูตรเดียวกัน แต่ได้รับโอกาสในการทำงานน้อยกว่า รายได้ต่ำกว่าผู้ชาย

7.1.3 กลยุทธ์การต่อสู้ต่อรองของผู้หญิงกับระบบชายเป็นใหญ่ในโลกการทำงาน

การมุ่งพิจารณาความเป็นผู้หญิงในหลายแง่มุม นับตั้งแต่แง่มุมความเป็นเพศภาวะ ความทันสมัย ความเป็นยุคสมัยทันสมัยนิยมกับกระบวนการวางโครงสร้างองค์ความรู้ต่อผู้หญิงที่นำไปสู่เหตุแห่งการต่อสู้ต่อรอง ความเป็นผู้หญิงกับความรู้ในจักรวาลของผู้ชาย การเคลื่อนไหวของขบวนการเคลื่อนไหวของผู้หญิงต่อการสร้างพื้นที่ทางสังคม จากการอภิปรายถึงบทบาทของผู้หญิงในหลายๆ บทบาท เริ่มตั้งแต่ บทบาทต่อการพัฒนาฝีมือแรงงานในสาขาอาชีพเช่นเดียวกับชาย และการเคลื่อนไหวในรูปแบบต่างๆ โดยข้อถกเถียงหลักในงานชิ้นนี้คือกระบวนการทัศน์ใหม่ของผู้หญิงในบริบททางความคิด ความเชื่อ พื้นที่ อำนาจ และการต่อสู้ต่อรองเพื่อสร้างอาชีพว่า แท้ที่จริงเป็นความท้าทายหรือไม่ท้าทายกันแน่ แล้วอะไรคือความท้าทายที่ไม่ท้าทายเหล่านั้น ประเด็นนี้ผู้ศึกษาขอวางกรอบว่า เมื่อใดที่ผู้หญิงคิดว่าตัวเองมีความตระหนักรู้แล้วต้องการที่จะนำเสนอหรืออธิบายความสัมพันธ์เชิงอำนาจบนฐานของเพศภาวะด้วยการสร้างความรู้ชุดใหม่ เมื่อนั้นจะมีอำนาจ และมีการต่อรองเกิดขึ้น แต่ทั้งนี้อยู่ที่การปรับกลยุทธ์ใหม่ของผู้หญิงที่ต้องกล้าแสวงหาพื้นที่ เพื่อเล่นบทบาทใหม่ และแสดงคุณลักษณะใหม่ที่เอื้อต่อการเปิดพื้นที่ทางสังคม ให้สามารถมีอำนาจและการต่อรองที่สร้างสรรค์และเป็นประโยชน์ อาจนำไปสู่ความเชื่อที่ว่าพื้นที่ของผู้หญิงจะมีความโดดเด่น และเป็นที่ยอมรับจากสังคม

ผู้หญิงภายใต้ทุนนิยมปิตาธิปไตย ถูกแยกหน้าที่การผลิตออกไปจากครัวเรือนเหลือเพียงการทำหน้าที่เฉพาะงานบ้าน ภายใต้การสร้างความรู้เรื่องการแบ่งงานกันทำของอุดมการณ์ทุนนิยมเพื่อหวังประสิทธิภาพการทำหน้าที่พิเศษเฉพาะอย่างในระบบทุนนิยมนอกเหนือจากการทำหน้าที่จ้องจับเพื่อควบคุมทรัพยากรมนุษย์ของสังคมไว้ ด้วยการผูกมัดผู้หญิงกับหน้าที่ทางเศรษฐกิจของครอบครัว แต่แนวคิดการแบ่งงานกันทำพร้อมอุดมการณ์ทางเพศภาวะ จึงเป็นการสร้างความชอบธรรมให้กับการใช้อำนาจของอุดมการณ์ชายเป็นใหญ่อย่างกว้างขวางและเข้มข้นมากที่สุดเพื่อตรึงผู้หญิงไว้กับงานบ้าน และสร้างการเผชิญหน้ากับความยากลำบากในพื้นที่สาธารณะ เพื่อให้ผู้หญิงกลับเข้าไปอยู่ในสถานะงานที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ของครัวเรือน ดังข้อค้นพบในบทที่ 4 แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่าในโครงสร้างของบริษัทคอมพิวเตอร์สองแห่งมีลักษณะเหมือนครัวเรือนถึงแม้ว่าพื้นที่บริษัทที่ถูกมองว่าเป็นพื้นที่นอกบ้านหรือเป็นพื้นที่สาธารณะ แต่ในพื้นที่บริษัทคอมพิวเตอร์สองแห่งนี้กลับเป็นพื้นที่เหมือนครัวเรือนโดยแสดงผ่านตำแหน่งงานของผู้ชายที่มีความเกี่ยวข้องกับกิจกรรมข้างนอกบริษัทเป็นส่วนมาก ส่วนตำแหน่งงานของผู้หญิงมีความเกี่ยวข้องกับกิจกรรมภายในบริษัทเป็นส่วนใหญ่ซึ่งเป็นเสมือนพื้นที่ในครัวเรือน ลักษณะดังกล่าวเป็นการสื่อให้เห็นว่ามีการแบ่งงานกันทำตามเพศภาวะทางวัฒนธรรมไว้อย่างโจ่งแจ้งในบริษัทเหล่านี้

ดังนั้นเมื่อกล่าวถึงความพยายามของผู้หญิงในการใช้กลยุทธ์การต่อสู้ต่อรองกับระบบทุนนิยมปิตาธิปไตยแบบเหมือนครัวเรือนในเรื่องผลประโยชน์ของผู้หญิงในบริษัทคอมพิวเตอร์ พบว่า ผู้หญิงที่ชื่อ “บัว” ใช้สิทธิและผลประโยชน์ที่ถูกจ้างพึงจะได้รับตามกฎหมายในการเจรจาต่อรองเรื่องการได้รับค่าจ้างเพิ่มจากการขายสินค้า และการทำงานล่วงเวลานั้นไม่ประสบผลสำเร็จเพราะดูเหมือนว่าเธอไม่ประพฤติปฏิบัติตนให้เป็นไปตามอุดมการณ์ครัวเรือนซึ่งขาดคุณสมบัติของความเป็นผู้หญิงลาวอันแสดงความกล้าคิดและกล้าพูดในการต่อสู้ต่อรองเรื่องผลประโยชน์กับนายจ้าง ทำให้นายจ้างมองว่าเธอเป็นคนหัวแข็ง คือรู้้น ขาดความเคารพต่อนายจ้าง ซึ่งคุณสมบัติเช่นนี้เป็นเหตุผลทำให้นายจ้างไม่รับพิจารณาข้อต่อรองใดๆ ของเธอ แต่ในทางกลับกันผู้หญิงที่ชื่อ “ไข” รู้จักปรับใช้ลักษณะความเป็นหญิงตามที่สังคมวัฒนธรรมลาวให้คุณค่า เช่น ไม่เรียกร้องเรื่องผลประโยชน์ที่เกี่ยวข้องกับการคิดค่าจ้าง ซึ่งมีการประพฤติปฏิบัติกับนายจ้างเหมือนสมาชิกในครัวเรือนด้วยความเชื่อฟังและอ่อนน้อมถ่อมตน ความอ่อนหวาน และความเคารพนบนอบต่อนายจ้างเพื่อเป็นกลยุทธ์ในการต่อสู้ต่อรองในเรื่องเวลากับนายจ้างเพื่อไปศึกษาหาความรู้เพิ่มเติม

เมื่อพิจารณาจากแนวคิดเรื่องการต่อสู้ต่อรองของผู้หญิงในพื้นที่ส่วนตัวและสาธารณะ นั้นผู้ศึกษาพอสรุปได้ว่า ถึงแม้ว่าผู้หญิงไม่ได้ถูกแยกออกจากพื้นที่สาธารณะ ซึ่งหมายความว่า

ผู้หญิงยังถูกผนวกเข้าสู่ระบบเศรษฐกิจ เพียงแต่ถูกวางไว้ในตำแหน่งที่ต้องเผชิญกับการไร้ตัวตน และมีทางเลือกน้อยกว่า อย่างไรก็ตามยังเป็นพื้นที่ที่พอมิโอกาสสัมผัสกับอิสรภาพในการใช้ชีวิต นอกบ้าน การแสวงหาทางเลือกอื่นๆ ที่เข้ามาพร้อมกับกระแสโลกาภิวัตน์ในบริบทของลาว อย่างเช่น ในกรณีของ “บัว” ที่มองเห็นว่าพื้นที่การเป็นช่างซ่อมคอมพิวเตอร์ และการสร้างความรู้แบบต่อยอดอาจเข้าถึงได้ผ่านการเป็นผู้สอน ส่วน “ไข” เชื่อว่า รายได้จากการเป็นพนักงานขายคอมพิวเตอร์ แม้ไม่มาก แต่เพียงพอให้เธอมีพื้นที่และทุนรอนสำหรับอาศัยในนครหลวงเวียงจันทน์ ด้วยการเข้าถึงโอกาสทางการศึกษาระดับสูงขึ้นนั้น แทบปิดตายสำหรับประชากรที่พำนักตามแขวงต่างๆ นอกนครหลวงเวียงจันทน์ “ไข” เชื่อว่า การศึกษาที่สูงขึ้นจะช่วยให้ความยุ่งยากในการเข้าสู่ตลาดแรงงานในฐานะผู้หญิงเบาบางลง

นอกจากนี้ ผู้หญิงเข้าไปช่วงชิงการนิยามว่าด้วยเรื่องความรู้เกี่ยวกับช่างคอมพิวเตอร์ใหม่ดังที่กล่าวไปในบทที่ 6 ที่แสดงให้เห็นว่าได้ขยายพื้นที่ความรู้ในกลุ่มช่างคอมพิวเตอร์ให้ละเอียดและหลากหลายมากขึ้นและนำไปสู่ข้อสรุปที่ว่าความรู้และความถนัดระหว่างหญิงชายแตกต่างกันแต่ไม่ได้วางให้ความรู้และความถนัดของผู้หญิงเป็นรองอีกเพศหนึ่งแต่อย่างใด

ในประเด็นของความรู้ผู้หญิงในตลาดคอมพิวเตอร์ดังที่กล่าวไว้ในบทที่ 6 พบว่า พวกเธอทั้งสองต่างก็บอกว่าตนมีความรู้แต่ถูกปิดโอกาสในการต่อยอดความรู้เชิงช่างในพื้นที่ตลาดแรงงาน แต่ทั้งสองก็พยายามหาเส้นทางที่จะให้ตัวเองได้ใช้ความรู้ความเป็นช่างคอมพิวเตอร์มากขึ้น เช่นกรณี “บัว” อยากเป็นครูสอนเพื่อจะได้มีโอกาสซ่อมและรับซ่อมคอมพิวเตอร์ไปด้วยเพื่อจะมีรายได้เพิ่ม ส่วนกรณีของ “ไข” ที่กำลังเรียนต่อก็รอโอกาสว่าจะได้ใช้ความรู้ในความเป็นช่างคอมพิวเตอร์ในอนาคตเพราะเธอยังโสดยังมีโอกาสทางเศรษฐกิจที่ดีกว่า “บัว” ผู้ที่มีครอบครัวแล้ว อย่างไรก็ตามทั้งสองยังต้องใช้ความรู้ในการออกแบบและการลงโปรแกรมคอมพิวเตอร์แต่ได้รับค่าจ้างเพียงตำแหน่งพนักงานขายเท่านั้น ซึ่งไม่เพียงแต่เป็นการกดทับผู้หญิงในเรื่องของความรู้ในเชิงช่างแต่ยังเป็นการฉวยโอกาสใช้ความรู้ในด้านอื่นของพวกเธอให้กลายเป็นมูลค่าส่วนเกินในการพอกพูนกำไรให้บริษัทโดยไม่คิดเป็นค่าแรงให้และไม่มีการจัดสรรตำแหน่งงานด้านนี้ในบริษัทเพื่อเปิดโอกาสให้พวกเธอมีพื้นที่ของความรู้อย่างเต็มที่

7.2 ข้อเสนอแนะ

เกี่ยวกับการศึกษานี้ ผู้ศึกษามีข้อเสนอแนะให้มีการศึกษาต่อยอดต่อไป อย่างน้อย 4 ประเด็นดังนี้

ประเด็นแรก สถาบันต่างๆ ทั้งของภาครัฐและเอกชนที่มีบทบาทเกี่ยวข้องกับการพัฒนาฝีมือแรงงานควรได้รับการส่งเสริม อย่างต่อเนื่องให้สถาบันเหล่านี้ได้สร้างแผนงาน/โครงการเพื่อสนองข้อมูลเกี่ยวกับสิทธิแรงงาน และกฎหมายแรงงานที่สามารถเวียนรอบการบังคับใช้แรงงาน

ด้วยการศึกษาค้นคว้าพบว่าแรงงานที่เข้าสู่ตลาดแรงงานด้านคอมพิวเตอร์ ซึ่งจัดว่าเป็นแรงงานที่มีฝีมือ และได้ผ่านการฝึกทักษะฝีมือจากสถาบันที่รัฐและเอกชนร่วมกันจัดตั้งเพื่อพัฒนาแรงงานให้มีฝีมือเฉพาะด้าน แต่กลับพบว่าแรงงานเหล่านี้ถูกละเมิดสิทธิแรงงานขั้นพื้นฐานเกือบทุกด้าน การละเมิดมีความรุนแรงและแบบหลุมพรางมากขึ้น เมื่อนำเพศภาวะเข้าร่วมพิจารณา ด้วยแรงงานผู้หญิงในทุกกรณีศึกษาได้ถูกเบียดขับออกจากโอกาสในการได้ใช้ความรู้ การพัฒนาต่อยอดความรู้ ได้รับค่าตอบแทนแรงงานที่ต่ำกว่าแรงงานชายที่มีระดับขั้นการพัฒนาฝีมือระดับเดียวกัน

ดังนั้น การให้ความรู้เรื่องสิทธิแรงงานควรมีการดำเนินการอย่างต่อเนื่อง ทั้งในรูปแบบการจัดสัมมนาประเด็นสิทธิแรงงาน และรูปแบบอื่นๆ ที่สามารถมั่นใจว่าผู้ออกแรงงานสามารถรับรู้ข้อมูลใหม่ๆ เกี่ยวกับกฎระเบียบแรงงาน นอกจากนี้ควรส่งเสริมให้มีการจัดตั้งสหภาพแรงงานขึ้นเพื่อเป็นตัวแทนให้ผู้ออกแรงงาน (ลูกจ้าง) ในการเจรจากับผู้ใช้แรงงาน (นายจ้าง)

ประเด็นที่สอง รัฐและรัฐบาล รวมทั้งหน่วยงานที่เกี่ยวข้องโดยเฉพาะกระทรวงที่มีหน้าที่รับผิดชอบด้านการพัฒนาฝีมือแรงงานนั้นนอกจากจะให้โอกาสผู้หญิงเข้าถึงการพัฒนาฝีมือแรงงานหญิงแล้ว ควรพิจารณาหรือหาทางแก้ไขเรื่องความสัมพันธ์เชิงเพศภาวะในโลกการทำงานที่มีอคติหรือมีการเลือกปฏิบัติต่อผู้หญิง

ประเด็นที่สาม การปรับเปลี่ยนเนื้อหาบางส่วนจาก “คำขวัญสามดี” มาเป็น “ข้อแข่งขันสามดี” ของสหพันธ์แม่ยี่งลาว โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในข้อที่สองของ “ข้อแข่งขันสามดี” ที่มีเนื้อหาว่า “พัฒนาดี” อันหมายถึง “การพัฒนาตนเอง” นั้น ซึ่งผู้หญิงที่เข้าฝึกอบรมวิชาช่างซ่อมคอมพิวเตอร์ เช่นเดียวกับชายก็แสดงให้เห็นว่า พวกเขาได้มีการพัฒนาตนเองแล้ว แต่เหตุใดพวกเขาก็ถึงพบปัญหาเรื่องการเลือกปฏิบัติเมื่อพวกเขาเข้าสู่ตลาดแรงงาน ในกรณีอย่างนี้สหพันธ์แม่ยี่งลาวจะมีวิธีทางแก้ไขอย่างไร และอีกเนื้อหาหนึ่งในข้อเดียวกันที่เขียนไว้ว่า “พัฒนาองค์การจัดตั้งสหพันธ์แม่ยี่งลาว” ดูเหมือนว่ามีการจำกัดพื้นที่ในการพัฒนาไว้เพียงสถานที่เดียว ถ้าพิจารณาดูขบวนการเคลื่อนไหวของผู้หญิงลาวมีอยู่เกือบทุกองค์กร ทุกสถาบัน ไม่ว่าจะเป็นอยู่ในภาครัฐและเอกชน ซึ่งประเด็นนี้ผู้ศึกษาอยากขอเสนอให้สหพันธ์แม่ยี่งลาวนำไปเป็นข้อคิดพิจารณาในการขยายความให้มีเนื้อหากว้างขวางกว่านี้ด้วย

ประเด็นสุดท้าย งานศึกษานี้มีหลายประเด็นที่น่าสนใจที่ผู้ศึกษาไม่ได้ทำการเก็บข้อมูลเชิงลึก ตัวอย่างเช่น การต่อสู้ต่อรองในครัวเรือนของผู้หญิง ความรุนแรงในครัวเรือน และประเด็นเรื่องชาติพันธุ์ เนื่องจากผู้ศึกษามีข้อจำกัดด้านทุนสนับสนุนในการทำวิจัย และด้วยข้อจำกัดด้านเวลาที่กระทรวงของผู้ศึกษาสังกัดที่ได้มีการอนุมัติให้ แต่ผู้ศึกษาขอสนับสนุนสำหรับผู้ที่มีความสนใจที่จะนำเอาไปต่อยอดหรือนำไปศึกษาเพื่อเจาะลึกประเด็นดังกล่าวเพิ่มเติม